

БАҒЫТЫҢ ҚАНДАЙ ҚАЗАҚСТАН?

KAZACHSTAN A XXI WIEK

WYZWANIA, ZMIANY, PERSPEKTYWY

REDAKCJA

Anna Jach · Katarzyna Kosowska

Krystian Pachucki-Włosek · Eugeniusz Portny

Бағытың қандай Қазақстан?

Kazachstan a XXI wiek

Wyzwania, zmiany, perspektywy

pod redakcją
Joachima Dieca, Anny Jach,
Michała Kuryłowicza i Jana Brodowskiego

Tom 4

БАҒЫТЫҢ ҚАНДАЙ ҚАЗАҚСТАН?

KAZACHSTAN A XXI WIEK

Wyzwania, zmiany, perspektywy

POD REDAKCJĄ ANNY JACH, KATARZYNY KOSOWSKIEJ,
KRYSTIANA PACHUCKIEGO-WŁOSKA, EUGENIUSZA PORTNEGO

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

Kraków 2025

Anna Jach
Uniwersytet Jagielloński
• <https://orcid.org/0000-0002-3748-5406>
✉ anna.jach@uj.edu.pl

Katarzyna Kosowska
Uniwersytet Jagielloński
• <https://orcid.org/0000-0003-1998-3812>
✉ katarzyna.1.kosowska@uj.edu.pl

Krystian Pachucki-Włosek
Szkoła Doktorska Nauk Społecznych UJ
• <https://orcid.org/0000-0002-4527-5441>
✉ krystian.pachucki-wlosek@doctoral.uj.edu.pl

Eugeniusz Portny
Szkoła Doktorska Nauk Społecznych UJ
• <https://orcid.org/0000-0002-4529-9208>
✉ eugeniusz.portny@doctoral.uj.edu.pl

© Copyright by Księgarnia Akademicka & individual authors, 2025

Recenzent: Andrzej Stelmach
Opracowanie redakcyjne: Jolanta Ejzert, Magda Kowalewicz
Projekt okładki: Karolina Kubiś

ISBN 978-83-8368-317-1 (druk)
ISBN 978-83-8368-318-8 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383683188>

Na okładce wykorzystano grafiki ze zbiorów Karoliny Kubiś

Niniejsza monografia została sfinansowana dzięki wsparciu udzielonemu w ramach grantu przyznanego przez Inicjatywę Doskonałości Uniwersytetu Jagiellońskiego. Projekt realizowany był w ramach Konkursu na rozwój współpracy z otoczeniem zewnętrznym uczelni – edycja 5, organizowanego na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ.

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Spis treści

WSTĘP	7
MANARA KALYBEKOVA, ALTYN UALTAYEVA <i>Współczesna sytuacja etnodemograficzna w Republice Kazachstanu</i>	13
JOACHIM DIEC <i>Zrównowazona wielokulturowość. Nowe fale migracji do Kazachstanu?</i>	43
EUGENIUSZ PORTNY, KAROLINA ZUB-LEWIŃSKA <i>W cieniu mobilizacji. Kazachstan jako schronienie i punkt przerzutowy dla uciekinierów z Rosji</i>	65
ANZHELA KAYUMOVA <i>Miejsce Islamu w polityce religijnej Kazachstanu</i>	85
DYMITR ROMANOWSKI <i>Prawosławie w przestrzeni eurazjatyckiej. Współczesny Kazachstan</i>	95
JERZY GORDZIEJEW <i>Kilka refleksji na temat radzieckich podręczników do historii Kazachstanu</i>	123
DMITRIY PANTO <i>Wielki Głód w Kazachstanie. W poszukiwaniu definicji zbrodni</i>	157
ELŻBIETA ŻAK <i>Strategie językowe Kazachstanu – perspektywa dla dwujęzyczności</i>	175
KRYSTIAN PACHUCKI-WŁOSEK <i>Nieformalne struktury władzy w systemie politycznym Kazachstanu po Nursultanie Nazarbajewie</i>	203

ANNA JACH

*„Cezaryjska władza oświeconego autokraty” jako odpowiedź
na wyzwania XXI wieku. Casus Kazachstanu* 233

BARTOSZ HORDECKI

*Partycypacja czy subordynacja? „Sprawiedliwy Kazachstan” jako
idea przewodnia w retoryce prezydenckiej Kasyma-Żomarta
Tokajewa* 287

KONRAD KOŁODZIEJSKI

*Odwilż limitowana. Reformy konstytucyjne w Kazachstanie
2017-2022* 319

KATARZYNA KOSOWSKA

Polityka makroekonomiczna współczesnego Kazachstanu 339

SOFIIA PISHCHANSKA

*Znaczenie Morza Kaspijskiego w polityce Kazachstanu – wyzwania
i perspektywy* 363

JAN BRODOWSKI

*W poszukiwaniu nowego partnerstwa – stosunki między Republiką
Gruzji i Republiką Kazachstanu* 383

ROBERT M. ROSZKOWSKI

*Kazachstan a Organizacja Układu o Bezpieczeństwie Zbiorowym –
historia i terażniejszość* 401

VAKHTANG MAISAIA

*Nierozprzestrzenianie broni biologicznej i bezpieczeństwo
narodowe Kazachstanu. Droga w kierunku strategicznej stabilności
i globalnego pokoju* 437

ZAKOŃCZENIE 463

INDEKS OSOBOWY 469

Wstęp

Niniejsza monografia stanowi owoc projektu badawczo-edukacyjnego pt. ***Kontynuacja i adaptacja Kazachstanu w obliczu wyzwań XXI wieku***, realizowanego na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Praca jest częścią szerszego, interdyscyplinarnego przedsięwzięcia, ukierunkowanego na dokonanie pogłębionej analizy wybranych aspektów historii, współczesności oraz przyszłości Kazachstanu – państwa odgrywającego istotną rolę w dynamice przemian regionu eurazjatyckiego.

Inicjatorami są członkowie Katedry Badań nad Obszarem Eurazjatyckim na WSMiP UJ: dr hab. Anna Jach, prof. UJ, dr inż. Katarzyna Kosowska oraz Krystian Pachucki-Włosek i Eugeniusz Portny – uczestnicy Szkoły Doktorskiej Nauk Społecznych UJ w dziedzinie nauki o polityce i administracji. Do współpracy zostali zaproszeni liczni specjaliści z kraju oraz z zagranicy; dzięki ich zaangażowaniu udało się z powodzeniem zrealizować postawione cele badawcze.

Projekt *Kontynuacja i adaptacja Kazachstanu w obliczu wyzwań XXI wieku* składa się z pięciu części:

Cześć I – publikacja wieloautorskiej monografii naukowej pt. ***Бағытың қандай Қазақстан? Kazachstan a XXI wiek:***

Wyzwania, zmiany, perspektywy, której autorzy są cenionymi ekspertami w badanej tematyce, reprezentują różnorodne dyscypliny oraz wywodzą się z krajowych i zagranicznych ośrodków naukowych.

Część II – Międzynarodowa Eksperska Konferencja Naukowa **Бағытың қандай Қазақстан? Kazachstan a XXI wiek: Wyzwania, zmiany, perspektywy**, która odbyła się na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych UJ w dniach 23-24 października 2025 roku.

Część III – wystawa pt. **Wielki głód w Kazachstanie (Aszarszyłyk). Historia nieznana**, wypożyczona z Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku, skupiająca się na mało znanych wydarzeniach historycznych dotyczących deportowanych narodów (Polaków) i ludności autochtonicznej (Kazachów).

Część IV – tryptyk wystawowy pt. **Kontynuacja i adaptacja Kazachstanu w obliczu wyzwań XXI wieku**, poświęcony trzem kluczowym obszarom badawczym:

Obszar 1. Kazachstan w dobie modernizacji.

Obszar 2. Wybitni Polacy w Kazachstanie na przełomie wieków.

Obszar 3. Kazachstan na mapach świata.

Część V. **Warsztaty ukierunkowane na podniesienie kompetencji językowych studentów – lingua franca obszaru eurazjatyckiego.**

Za realizację projektu badawczo-edukacyjnego pt. *Kontynuacja i adaptacja Kazachstanu w obliczu wyzwań XXI wieku* odpowiada zespół złożony z pracowników, doktorantów i studentów Katedry Badań nad Obszarem Eurazjatyckim. Członkowie zespołu grantowego są ekspertami w badanej tematyce (obszar eurazjatycki, postsowiecki), reprezentują różnorodne dyscypliny (nauki o polityce i administracji, stosunki międzynarodowe, historia, prawo, językoznawstwo) oraz wywodzą się z krajowych (Kraków, Warszawa, Toruń, Poznań, Gdańsk, Białystok) i zagranicznych ośrodków naukowych (Kazachstan – Astana, Ałmaty, Gruzja – Tbili-

si). Mają także doświadczenie we współpracy z interesariuszami zewnętrznymi, reprezentującymi zarówno sektor społeczny, jak i świat biznesu.

Bardzo ważną część naszego zespołu grantowego tworzą przedstawiciele sektora społecznego i gospodarczego, jak: LINGUIX KAROLINA Zub-Lewińska; Oddział Współpracy Międzynarodowej Dowództwa Wojsk Lądowych oraz Departamentu Wojskowych Spraw Zagranicznych MON; Muzeum II Wojny Światowej w Gdańsku; Międzynarodowa Rada Naukowa Polska – Kazachstan; Sekcja Badań nad Obszarem Eurazjatyckim Polskiego Towarzystwa Nauk Politycznych PTNP; Wydział Filozofii i Nauk Politycznych Kazachskiego Narodowego Uniwersytetu im. Al-Farabi w Ałmaty (Al-Farabi Kazakh National University, Almaty); Instytut Historii i Etnologii im. C. Walichanowa przy Komitecie Nauki Ministerstwa Edukacji i Nauki Republiki Kazachstanu w Ałmaty (Институт Истории и этнологии имени Ч.Ч. Валиханова, Министерство Науки и Высшего Образования Республики Казахстан Комитет Науки) oraz Wydział Nauk Politycznych i Humanistycznych Kaukaskiego Uniwersytetu Państwowego w Tbilisi (Faculty of Social Sciences and Humanities Caucasus International University).

Chcemy wyrazić wdzięczność wszystkim tym, którzy pomogli nam w pracach nad projektem – władzom Wydziału Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, w tym Panu Dziekanowi Piotrowi Bajorowi, a także koordynatorom i pracownikom Programu Strategicznego „Inicjatywa Doskonałości – Uczelnia Badawcza” z prof. Magdaleną Banaszkiewicz, dr hab. Marcinem Gabrysiem i Panią Marzeną Dziarnowską na czele.

Na przełomie XX i XXI wieku Kazachstan, największy kraj Azji Centralnej, wkroczył na drogę głębokich przemian politycznych,

gospodarczych i społecznych. Po rozpadzie Związku Radzieckiego w 1991 roku młoda republika znalazła się w punkcie zwrotnym swojej historii. Odzyskawszy niepodległość, rozpoczęła budowanie własnej tożsamości państwowej, narodowej oraz geopolitycznej. Dzisiejszy Kazachstan to kraj o olbrzymim potencjale, stojący w obliczu szeregu wyzwań, ale też niepowtarzalnych szans. Pytanie: *Бағытың қандай Қазақстан?* [pol. **Dokąd zmierzasz, Kazachstanie?**] nie jest więc jedynie tytułem tej książki, ale fundamentalnym pytaniem, które zadaje sobie wielu obserwatorów procesów zachodzących w tym regionie.

Celem niniejszej publikacji jest analiza dynamicznych przemian zachodzących w Kazachstanie w XXI wieku oraz próba odpowiedzi na pytania o przyszłość tego kluczowego państwa Eurazji. Książka łączy spojrzenie historyczne z aktualnymi obserwacjami dotyczącymi polityki wewnętrznej i zagranicznej, sytuacji gospodarczej, procesów społecznych, a także wpływu czynników globalnych, takich jak zmiany klimatyczne, transformacje energetyczne czy napięcia geopolityczne między mocarstwami. Wszystkie te elementy tworzą mozaikę szans i wyzwań, przed którymi stoi współczesny Kazachstan.

Położony na pograniczu Europy i Azji Kazachstan od wieków stanowił przestrzeń styku różnych kultur, religii i tradycji. Przez jego stepy wędrowały karawany Jedwabnego Szlaku, a jego ziemie były świadkami narodzin i upadków wielu cywilizacji, od koczowniczych imperiów po struktury sowieckiej modernizacji. Współczesny Kazachstan, z powierzchnią przekraczającą 2,7 miliona km² i bogatymi złożami surowców naturalnych, stanowi jeden z filarów równowagi geostrategicznej w Azji Centralnej.

Jego wyjątkowe położenie pomiędzy Chinami, Rosją, Azją Południową i światem islamskim czyni go również areną złożonych napięć i interesów. Polityka wielowektorowości prowadzona od czasów prezydentury Nursułtana Nazarbajewa miała na celu balansowanie wpływów i utrzymanie niezależności Kazachstanu

w obliczu presji zewnętrznych. Dziś, gdy świat stoi w obliczu niestabilności i przetasowań porządku międzynarodowego, ta polityka musi ewoluować.

Po ponad trzech dekadach niezależności Kazachstan wciąż zmagają się z dziedzictwem systemu autorytarnego. Choć w ostatnich latach zauważalne są pewne próby liberalizacji i reform, zwłaszcza po protestach społecznych z 2022 roku, wielu ekspertów podkreśla, że proces ten jest powolny, ograniczony i często motywowany chęcią zachowania stabilności, a nie rzeczywistej demokratyzacji. Niemniej jednak rosnące aspiracje społeczne, szczególnie wśród młodego pokolenia, wskazują na wyraźną potrzebę zmian, zarówno w sferze politycznej, jak i instytucjonalnej.

Kwestie takie jak przejrzystość władzy, praworządność, wolność mediów, decentralizacja czy walka z korupcją są dziś podstawowymi postulatami obywateli. Kazachstańskie społeczeństwo obywatelskie, mimo wielu ograniczeń, staje się coraz bardziej aktywne i świadome swoich praw. Czy państwo odpowie na te potrzeby? Czy dokona się realna transformacja ustrojowa? Odpowiedzi na te pytania będą kluczowe dla przyszłości kraju.

Kazachstan dysponuje ogromnymi zasobami naturalnymi – ropą naftową, gazem ziemnym, uranem, metalami ziem rzadkich. Od lat sektor surowcowy stanowi podstawę gospodarki narodowej. Jednak uzależnienie od eksportu surowców czyni kraj podatnym na wahania cen na rynkach światowych oraz zmniejsza jego odporność na kryzysy. W dobie transformacji energetycznej i walki ze zmianami klimatu Kazachstan musi zadać sobie pytanie: Czy obecny model gospodarczy jest zrównoważony i przyszłościowy?

Rząd w Astanie deklaruje chęć dywersyfikacji gospodarki, inwestycji w nowe technologie, edukację, rolnictwo i sektor usług. Jednak proces ten wymaga głębokich reform strukturalnych, przejrzystych instytucji oraz rozwoju kapitału ludzkiego. Jednocześnie Kazachstan stara się przyciągać inwestycje zagraniczne i wzmocnić swoją pozycję jako łącznika Eurazji – zarówno

w kontekście Nowego Jedwabnego Szlaku, jak i regionalnych projektów integracyjnych.

Niniejsza monografia nie aspiruje do przedstawienia wyczerpującej odpowiedzi na pytanie, dokąd zmierza Kazachstan. Zamiast tego jej celem jest zarysowanie głównych osi przemian oraz identyfikacja najważniejszych wyzwań i możliwości. W poszczególnych rozdziałach omówione są m.in. ewolucja polityczna państwa, dynamika relacji międzynarodowych, rozwój społeczeństwa obywatelskiego, zagadnienia tożsamości narodowej, reformy gospodarcze, kwestie ekologiczne, a także rola Kazachstanu w zmieniającym się świecie.

Oddana do rąk Czytelnika monografia *Бағытың қандай Қазақстан? Kazachstan a XXI wiek: Wyzwania, zmiany i perspektywy* została podzielona na 17 rozdziałów, napisanych przez badaczy z różnych dziedzin nauk społecznych i humanistycznych – politologii, historii, stosunków międzynarodowych i ekonomii – podejmujących temat przemian zachodzących w Kazachstanie z perspektywy politycznej, społecznej, kulturowej, religijnej, geopolitycznej i historycznej. Publikacja ma charakter interdyscyplinarny i wielowątkowy. Każdy z rozdziałów stanowi samodzielne studium, a jednocześnie wpisuje się w szerszą narrację dotyczącą ścieżek rozwoju Kazachstanu w XXI wieku.

Zapraszamy Czytelnika do wspólnej refleksji nad przyszłością tego fascynującego kraju, który – choć często pozostaje poza głównym nurtem zainteresowań Zachodu – odgrywa coraz większą rolę w regionalnych i globalnych układach sił. Bo pytanie *Бағытың қандай Қазақстан?* nie dotyczy wyłącznie Kazachstanu. To pytanie o przyszłość całej Azji Centralnej, o nowe formy państwowości, o zderzenie tradycji z nowoczesnością i o to, jak z pozoru niewielkie regiony mogą wpłynąć na bieg światowych procesów.

Redakcja

DR MANARA KALYBEKOVA

Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Kazakhstan)

PROF. ALTYN UALTAYEVA

Ch.Ch. Valikhanov Institute of History and Ethnology (Kazakhstan)

Współczesna sytuacja etnodemograficzna w Republice Kazachstanu

ABSTRAKT

Rozdział poświęcony jest analizie współczesnej sytuacji etnodemograficznej w Republice Kazachstanu, odzwierciedlającej skutki historycznych migracji, sowieckiej polityki narodowościowej oraz procesów demograficznych okresu postradzieckiego. Autorki omawiają zmiany w składzie etnicznym ludności, dynamikę liczebności głównych grup etnicznych, specyfikę urbanizacji oraz rozmieszczenie regionalne. Szczególną uwagę poświęcono wpływowi polityki państwowej na kształtowanie międzyetnicznej zgody, repatriację etnicznych Kazachów (oralmanów) oraz integrację mniejszości narodowych. Praca porusza również kwestie zachowania etnokulturowej tożsamości w warunkach modernizacji i globalizacji. Analiza oparta jest na danych oficjalnej statystyki, spisach ludności oraz badaniach naukowych.

Słowa kluczowe: Kazachstan, etnodemografia, skład etniczny, migracja, polityka narodowościowa, oralmani, stosunki międzyetniczne, obszar poradziecki

ABSTRACT***The Contemporary Ethnodemographic Situation in the Republic of Kazakhstan***

This chapter analyses the current ethnodemographic situation in the Republic of Kazakhstan, reflecting the consequences of historical migrations, Soviet national policy, and demographic processes in the post-Soviet period. The authors examine changes in the ethnic composition of the population, the dynamics of the size of the main ethnic groups, and the characteristics of urbanisation and regional distribution. Particular attention is paid to the influence of state policy on the formation of interethnic harmony, the repatriation of ethnic Kazakhs (Oralmans) and the integration of national minorities. The work also touches upon issues of preserving ethnocultural identity in the context of modernisation and globalisation. The analysis is based on official statistics, population censuses and scientific research.

Keywords: Kazakhstan, ethnodemography, ethnic composition, migration, national policy, Oralmans, interethnic relations, post-Soviet space

Obecnie Kazachstan jest krajem unikalnym i wielonarodowym, w którym mieszka ponad 100 grup etnicznych oraz przedstawiciele 18 wyznań. Wspólnota losów historycznych narodów Kazachstanu ukształtowała się na przestrzeni wielu dziesięcioleci w wyniku wspólnego zamieszkiwania terytorium tego kraju. W różnym czasie, różnymi drogami i sposobami, różne narody przesiedliły się do Kazachstanu – często nie z własnej woli. Dla sowieckiej polityki przesiedleńczej lat 20-50. XX w. charakterystyczne były przemoc i przymus. Po rewolucji władza radziecka wprowadziła zesłania jako jeden ze sposobów walki z kontrrewolucją i „wrogami klasowymi”. W latach 20. i 30. XX w. z centralnych regionów ZSRR masowo, pod konwojem, wysiedlano na terytorium Kazachstanu, Uralu i Azji Centralnej przedstawiciele tzw. obalonych klas, duchowieństwa oraz zamożnych chłopów (w ramach przymusowej kolektywizacji). W latach 1920-1956 przeprowadzono

Monografia pt. *Бағытың қандай Қазақстан? Kazachstan a XXI wiek. Wyzwania, zmiany i perspektywy* stanowi powiązany ze sobą merytorycznie zbiór rozdziałów naukowych. Wszystkie opracowania zawierają część wprowadzającą, prezentacje wyników badań, wnioski końcowe oraz bogatą bibliografię. Teksty mieszczą się w obszarze badań charakterystycznych dla dyscypliny nauk o polityce i administracji, chociaż część z nich, ze względu na zastosowane metody badawcze, ma charakter interdyscyplinarny. W efekcie książka to w miarę kompletne studium dotyczące różnych obszarów polityki współczesnego Kazachstanu oraz usytuowania państwa w systemie międzynarodowym, ze szczególnym uwzględnieniem regionu. Na rynku księgarskim nie ma tak wszechstronnego i aktualnego opracowania na ten temat.

Niniejsza monografia jest owocem projektu badawczo-edukacyjnego pt. *Kontynuacja i adaptacja Kazachstanu w obliczu wyzwań XXI wieku*, realizowanego na Wydziale Studiów Międzynarodowych i Politycznych Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie. Inicjatorami są członkowie Katedry Badań nad Obszarem Eurazjatyckim na WSMiP UJ, a do współpracy zostali zaproszeni liczni specjaliści z kraju oraz z zagranicy.

Zapraszamy Czytelnika do wspólnej refleksji nad przyszłością tego fascynującego kraju, który – choć często pozostaje poza głównym nurtem zainteresowań Zachodu – odgrywa coraz większą rolę w regionalnych i globalnych układach sił. Bo pytanie *Бағытың қандай Қазақстан?* nie dotyczy wyłącznie Kazachstanu. To pytanie o przyszłość całej Azji Centralnej, nowe formy państwowości, zderzenie tradycji z nowoczesnością i o to, jak niewielkie regiony mogą wpłynąć na bieg światowych procesów.

WYDAWNICTWO
KSIĘGARNIA
AKADEMICKA

<https://akademicka.pl>

